

EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIES

EDUSKUNNAN
OIKEUSASIAMIEHEN
KERTOMUS VUODELTA
2019

Vammaisten henkilöiden oikeudet

Sisällysluettelo

3.4	Vammaisten henkilöiden oikeudet	57
3.4.1	Erityistehtävä vammaisten henkilöiden oikeuksien toteuttamisessa	57
3.4.2	Kansallisen rakenteen tehtävät ja toiminta	57
	Oikeusasiamies	57
	Ihmisoikeuskeskus	58
	Vammaistiimi	59
	Kansainvälinen yhteistyö	61
3.4.3	Toimintaympäristö ja ajankohtaisia lainsäädäntöhankkeita	61
3.4.4	Laillisuusvalvonta	62
	Kantelut ja omat aloitteet	62
	Tarkastukset	63
	Tarkastushavainnot esteettömyydestä, saavutettavuudesta ja osallisuuden edistämisestä	63
3.4.5	Ratkaisuja	68
	Sosiaalihuolto	68
	Varhaiskasvatus ja opetus	75
	Terveydenhuolto	75

3.4

Vammaisten henkilöiden oikeudet

3.4.1 ERITYISTEHTÄVÄ VAMMAISTEN HENKILÖIDEN OIKEUKSIEN TOTEUTTAMISESSA

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen (CRPD) ja sen valinnaisen pöytäkirjan ratifioiminen toi 10.6.2016 oikeusasiamiehelle uuden erityistehtävän, josta säädetään oikeusasiamiehestä annetussa laissa. YK:n vammaisyleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaisista tehtävistä huolehtivat oikeusasiamies, Ihmisoikeuskeskus ja sen ihmisoikeusvaltuuskunta, jotka yhdessä muodostavat Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution.

Vammaisyleissopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista. Syrjäntäkielto, esteettömyys ja saavutettavuus ovat sopimuksen johtavia periaatteita. Yleissopimuksen muita keskeisiä periaatteita ovat yksilön itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen sekä vammaisten henkilöiden osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan.

Vammaisyleissopimus sisältää laaja-alaisen vammaisuuden määrittelyn, jonka turvin voidaan mahdollisimman hyvin varmistaa eri tavoin vammaisten ihmisten oikeudet ja yhdenvertaisuus. Sopimus määrittelee vammaisiksi henkilöiksi ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Esimerkiksi muistisairaat henkilöt ja psykiatriset potilaat kuuluvat siten sopimuksen soveltamisalaan.

Asiaryhmän ratkaisijana toimi OA *Petri Jääskeläinen*, pääesittelijänä vanhempi oikeusasiamiehensihteeri *Minna Verronen* ja esittelijänä vanhempi oikeusasiamiehensihteeri *Juha-Pekka Konttinen*.

Vammaisia henkilöitä koskevia asioita on selostettu myös terveydenhuoltoa koskevassa jaksossa 4.11 ja vanhusten oikeuksia koskevassa jaksossa 4.13.

3.4.2 KANSALLISEN RAKENTEEN TEHTÄVÄT JA TOIMINTA

Vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanon edistäminen, seuranta ja suojelu edellyttävät ihmisoikeusinstituution kaikkien toimijoiden osallistumista, koska niiden eri tehtävät täydentävät toisiaan.

Edistämisellä tarkoitetaan tulevaisuuteen suuntautuvaa aktiivista toimintaa, kuten ohjausta, neuvontaa, koulutusta ja tiedon jakamista. Seurannan tavoitteena on selvittää, miten hyvin vammaisten ihmisten oikeudet toteutuvat muodollisesti ja tosiasiallisesti. Seurannalla tarkoitetaan vammaisyleissopimuksen sopimusvelvoitteiden käytännön toteuttamiseen liittyvän tiedon kokoamista ja jatkokäyttöä siten, että sopimusvelvoitteiden toteuttamisessa havaitut puutteet korjautuisivat. Suojelemisella tarkoitetaan valtion suoraa sekä välillistä suojelevuutta yleissopimuksessa määrättyjen oikeuksien mahdollisia loukkauksia vastaan.

OIKEUSASIAMIES

Oikeusasiamies suojelee, edistää ja seuraa yleissopimuksen täytäntöönpanoa oman toimivaltansa puitteissa. Oikeusasiamiehen tehtävänä on julkisen vallankäytön lainmukaisuuden sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen valvonta (suojaelu). Oikeusasiamiehen toiminta on kehittynyt ajan myötä perus- ja ihmisoikeuksia edistäväksi. Kantelelratkaisuisissa ja tarkastuksilla ei tutkita pelkästään menettelyn laillisuutta, vaan pyritään ohjaamaan viranomaista tai valvottavaa kohdetta perus- ja ihmisoikeuksia mahdollisimman hyvin toteutta-

vaan menettelyyn. Oikeusasiamiehen toiminnassa valvonta ja seuranta liittyvät toisiinsa, koska laillisuusvalvonnassa tehty havainnot epäkohdista vammaisten henkilöiden oikeuksien toteuttamisessa ovat myös seurantaa, jossa arvioidaan miten sopimusvelvoitteet toteutuvat yleisellä tasolla käytännössä.

Oikeusasiamiehen laillisuusvalvonta toteutuu suurelta osin kanteluiden tutkinnan kautta, mutta epäkohtia tutkitaan myös omasta aloitteesta ja tarkastuskäynneillä. Oikeusasiamies toimii laillisuusvalvonnan ohella YK:n kidutuksen vastaisen yleis-sopimuksen valinnaisen pöytäkirjan mukaisena kansallisena valvontaelimenä (OPCAT). Valvontaelin tekee tarkastuksia paikkoihin, muun muassa kehitysvammaisten henkilöiden ja muistisairaiden asumisyksiköihin, joissa pidetään tai voidaan pitää vapautensa menettäneitä henkilöitä. Oikeusasiamies voi tätä tehtävää hoitaessaan käyttää apunaan nimeämiään asiantuntijoita, joilla on kansallisen valvontaelimen tarkastustehtävän kannalta merkityksellistä asiantuntemusta. OA:lla on käytettävissään muun muassa terveydenhuollonalan asiantuntijoita, joista kaksi on kehitysvammalääkäreitä. Lisäksi käytettävissä on asiantuntijoita, jotka ovat itse vammaisia henkilöitä.

Koulutuksen jälkeen OA voi kutsua heidät mukaan OPCAT-kohteiden tarkastuksille asiantuntijaroolissa. Kertomusvuonna Ihmisoikeusvaltuuskunnan alajaostona toimivan vammaisten ihmisoikeuskomitean (VIOK) kaksi jäsentä osallistui ulkopuolisena asiantuntijana valvontaelimen tarkastuksiin. Toiminnassa on lisätty ja tullaan lisäämään yhteistyötä vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen kanssa myös muulla tavoin.

IHMISOIKEUSKESKUS

Ihmisoikeuskeskuksen ydintehtäviin kuuluu perus- ja ihmisoikeuksien edistäminen sekä niiden toteutumisen seuranta. Oikeusasiamiehestä poiketen Ihmisoikeuskeskus ei käsittele kanteluita tai toteuta laillisuusvalvontaa. Ihmisoikeuskeskuksen toimivalta ei ole rajattu yksistään viranomaistoimintaan, vaan vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanon edistäminen ja seuranta ulottuvat myös yksityisiin toimijoihin.

Ihmisoikeuskeskuksen painopiste vammaistyössä on muun muassa edistää vammaisten henkilöiden yhteiskunnallista osallisuutta ja lisätä laajemman yleisön tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista.

Ihmisoikeuskeskus toteuttaa yhteistyössä oikeusministeriön kanssa Perusoikeusbarometri-tutkimushanketta. Tutkimus on osa kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman toimeenpanoa. Tutkimukseen valitut väestöryhmät ovat kolme kieliryhmää (ruotsin-, venäjän- ja arabiankieliset) sekä vammaiset ja toimintarajoitteiset henkilöt. Perusoikeusbarometri-tutkimuksella selvitetään kyseisten väestöryhmien näkemyksiä, kokemuksia ja tietoisuutta perus- ja ihmisoikeuksista ja niiden toteutumisesta Suomessa.

Toimintakauden aikana toteutettiin perusoikeusbarometrin aineiston keruu kaikkien väestöryhmien osalta. Vammaisia ja toimintarajoitteisia henkilöitä koskeva otos kerättiin lähettämällä yli 10 000 osallistumiskutsua Kelan vammaisettuuk-sien rekisteristä satunnaisotannalla valikoiduille vastaanottajille. Valtaväestön osalta tiedonkeruusta vastasi Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA). Toimintakauden loppupuolella alkoi tutkimusraportin työstäminen. Raportissa ei analysoida ainoastaan yksittäisten vähemmistöväestöryhmien näkemyksiä ja kokemuksia perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta vaan arvioidaan niitä myös suhteessa valtaväestön vastauksiin.

Vammaisten ihmisoikeuskomitea (VIOK) koontui toimikauden aikana yhteensä kahdeksan kertaa. Kevätkaudella komitea alkoi valmistella Kalle Könkkölä -symposiumin ohjelmaa ja tilaisuuden sisältöä. Alkuvuodesta komitean kokouksissa keskusteltiin aktiivisesti tuolloin valiokuntakäsittelyssä olleista hallituksen esityksistä uudeksi vammaispalvelulaiksi (HE 159/2018 vp) ja laiksi sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakasmaksuista (HE 310/2018 vp). Lisäksi komitea valmisteli vammaisten henkilöiden oikeuksiin liittyvät huomiot ja suositukset ihmisoikeusvaltuuskunnan ”Perus- ja ihmisoikeustilanne Suomessa – ihmisoikeusvaltuuskunnan suositukset hallituskaudelle 2019–2023” -julkaisuun.

Syyskaudella komitea valmisteli muistion hallitusohjelman vammaispoliittisten toimenpiteiden seuraamiseksi kuluvan hallituskauden aikana. Erityiset teemat, joita komitea tulee seuraamaan

liittyvät hallitusohjelman kirjauksiin, joilla on suora yhteys vammaisten henkilöiden sosioekonomisen aseman parantamiseen, koulutustasoon ja työmarkkinaosallisuuteen, esteettömyyteen ja saavutettavuuteen sekä vammaisten henkilöiden osallisuuden parantamiseen.

Komitea laati Ihmisoikeuskeskuksen pyynnöstä asiantuntijalausunnon liittyen apulaisoikeuskanslerin lausuntopyyntöön asiassa, jossa oli kyse Yle-uutisten käännöstekstityksen toteutuksesta. Apulaisoikeuskanslerille asiassa tehdystä kantelusta tiedusteltiin, kohdellaanko heikkonäköisiä tv-katsojia yhdenvertaisesti, koska Yle-uutisten käännösteksti ei ole tummennetulla pohjalla. Yleisradio Oy:n asiassa antaman selvityksen perusteella komitea totesi lausunnossaan, että Yleisradio Oy:n pitäisi tiedottaa tarjolla olevista heikkonäköisille tarkoitetuista palveluista nykyistä kattavammin. Lisäksi komitea piti tarpeellisena selvittää, onko teksti-tv:n kautta tarjolla oleva palvelu helppokäyttöistä. Ratkaisussaan apulaisoikeuskansleri yhtyi komitean esittämiin näemyksiin.

Vammaisten ihmisoikeuskomitean (VIOK) esityksestä Ihmisoikeuskeskus järjestää yhdessä oikeusasiamiehen kanssa säännöllisin väliajoin Kalle Könkkölä -symposiumin. Tilaisuus järjestetään muistona Kalle Könkkölän elämäntyölle vammaisten ihmisten oikeuksien puolustajana. Sen tarkoituksena on tarjota arena keskusteluille ja tiedonvaihdolle liittyen vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen nykytilaan.

Ensimmäinen Kalle Könkkölä -symposium järjestettiin 22.10.2019 eduskunnan Pikkuparlamentissa. Tilaisuuden pääpuhujana oli sosiaali- ja terveysministeriön kansliapäällikkö Kirsi Varhila. Hänen puheenvuoronsa käsitteli vammaispolitiikan painopisteitä ja toimintatapoja sen toteuttamisessa. Vammaisjärjestöjen edustajat toivat paneelikeskustelussa esiin omia näkemyksiään siitä, millainen kuva vammaisten henkilöiden arjesta on välittynyt järjestökentälle. Tilaisuuden toisessa paneelikeskustelussa aiheena oli vammaistutkimuksen tila Suomessa.

Ihmisoikeuskeskus järjesti 21.11.2019 yhteistyössä Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan ja Suomen vammaistutkimuksen seuran (VATU) sekä Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) kanssa seminaarin vammaisten hen-

kilöiden itsenäisestä elämästä. Seminaarissa perusoikeusviraston (FRA) edustaja esitteli vammaisten henkilöiden itsenäiseen elämään liittyvän tutkimushankkeen kolmannen raportin tuloksia ja teemaan liittyviä suosituksia. Tilaisuudessa kuultiin myös tutkimushankkeen Suomessa tehdyn kenttätöön tuloksista. Lisäksi tilaisuuden paneelikeskustelussa käsiteltiin nykyisen hallituksen suunnitelmia laitosasumisen loppuunsaattamiseksi, kuultiin omakohtaisia kokemuksia muutosta laitosasumisesta omaan kotiin ja keskusteltiin laajemmin vammaisten henkilöiden oikeudesta itsenäiseen elämään yhteisössä yhdenvertaisesti muiden kanssa.

YK:n vammaisten oikeuksien päivän 3.12. ja kansainvälisen ihmisoikeuspäivän 10.12. kunniaksi Ihmisoikeuskeskus tilasi eduskunnan ravintoloiden pöydille info-kolmiot, joilla pyrittiin yksinkertaisella tavalla lisäämään tietoisuutta vammaisten henkilöiden ja vanhusten oikeuksista. Vammaisten henkilöiden oikeuksien osalta info-kolmion tietoiskussa nostimme esiin, että vammaisten henkilöiden oikeuksiin liittyviä lakiesityksiä käsitellessä on tärkeää olla tietoinen YK:n vammaisyleissopimuksen velvoitteista ja kiinnittää huomiota myös omiin asenteisiin.

VAMMAISTIIMI

Kanslian vammaistiimiin kuului kolme oikeusasiamiehen asiantuntijaa ja yksi Ihmisoikeuskeskuksen asiantuntija. Vammaistiimi oli vuoden 2019 aikana tiiviisti yhteistyössä vammaisten ihmisoikeuskomitean kanssa. Komitean tai vammaistiimin kokouksissa esiin tulleista asioista keskusteltiin luontevasti puolin ja toisin, koska kaksi vammaistiimin jäsentä oli asiantuntijajäsenenä myös ihmisoikeuskomiteassa.

Vammaistiimin kokouksissa keskusteltiin tarkastuskohteiden valinnasta ja tarkastusten suorittamisesta, päivitettiin vammaistiimin strategiaa ja suunniteltiin kanslian sisäistä vammaisteemaan liittyvää koulutusta sekä vammaisten henkilöiden oikeuksien verkkosivustojen sisältöä Ihmisoikeuskeskuksen ja oikeusasiamiehen kotisivuille. Osana kansallisen rakenteen tehtävien kartoittamista tiimissä keskusteltiin ja arvioitiin vammaisten henkilöiden käsitteen laajuutta laillisuusvalvonnan

hallinnonaloilla. Lisäksi kokouksissa suunniteltiin yhteistä koulutushanketta liittyen kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden vahvistamiseen asumispalveluissa.

Toimintakauden aikana IOK jatkoi yhdessä OA:n kanssa työtä perus- ja ihmisoikeudet vammaisten asumispalveluissa -hankkeen parissa. Hankkeessa on tavoitteena kehittää työkalu, joka ohjaa asumisyksiköiden toimintaa vahvistamaan asukkaiden itsemääräämisoikeutta. Hankkeen yhteistyökumppanit kokoontuivat 3.6.2019 yhteiseen työpajapäivään kommentoimaan ja keskustelemaan työkalun, ns. arviointikehikon, ensimmäisestä mallista ja sen sopivuudesta ohjaamaan asumispalveluyksiköiden toimintaa. Toimikauden loppupuolella työ keskittyi arviointikehikkojen sisällön tuottamiseen ja täydentämiseen siten, että ne olisivat samalla mahdollisimman helpokäyttöisiä ja kehitysvammaisten asumisyksiköiden toimintaa asukkaiden itsemääräämisoikeuden vahvistamiseen ohjaavia.

Hankkeeseen liittyen Ihmisoikeuskeskuksen asiantuntija osallistui 5.11.2019 oikeusasiamiehen kanslian KTO – Kehitysvamma-alan tuki ja osamiskeskukseen suuntautuneelle tarkastusmatkalle. Tarkastusmatkan ohjelmaan kuului pienryhmätapaaminen tarkastuskohteen asiakkaiden itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta vastaavien henkilökunnan jäsenten kanssa. Lisäksi ohjelmaan oli järjestetty kahdenkeskisiä tapaamisia henkilökunnan edustajien ja asukkaiden kanssa. Tarkastusmatka vahvisti edelleen käsitystä, että asumispalveluyksiköissä on tarve työkalulle, joka ohjaa asiakkaiden itsemääräämisoikeuden vahvistamiseen asumispalveluissa.

Viranomaisyhteistyötä on ollut Valviran ja aluehallintovirastojen sekä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan kanssa. Aluehallintovirastojen kanssa yhteistyö on liittynyt tarkastuksiin ja tarkastuskohteiden valintaan.

Vammaistiimin jäsenet osallistuivat eduskunnan vammaisasiain yhteistyöryhmän (VAMYT) järjestämiin vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeviin tilaisuuksiin. Kaksi vammaistiimin jäsentä osallistui Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämän Vammaispalvelun käsikirjan lakiryhmän kokouksiin, joissa käsitellään muun muassa uusinta vammaispalveluihin liittyvää oikeuskäytäntöä ja seurataan vammaispalvelulain

uudistamistyötä. Vammaistiimin jäsen oli myös nimetty vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan (VANE) asiantuntijajäseneksi. Neuvottelukunnan tehtävänä on edistää YK:n vammaisyleissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa ja vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioon ottamista kaikkien hallinnonalojen toiminnassa.

Vammaistiimin jäsen osallistui lisäksi laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta -seurantaryhmän työhön. Seurantaryhmän tehtävänä on seurata saavutettavuussääntelyn toimeenpanoa, saavutettavuusvaatimusten toteutumista käytännössä lain soveltamisalaan kuuluvissa digitaalisissa palveluissa, arvioida saavutettavuuden edistämisen keinoja ja tehokkuutta sekä tukea Etelä-Suomen aluehallintovirastoa toimeenpanon tehtävässä.

Vammaistiimin aloitteesta kansliassa järjestettiin kaksi sisäistä vammaisteemaan liittyvää koulutusta. Koulutuksiin kutsuttiin myös VIOK:n jäsenet. Ensimmäisessä koulutuksessa aiheena oli vammaisten lasten näkemysten selvittäminen (12.6.2019). Syyskauden koulutuksen aiheena oli YK:n vammaisyleissopimus kansallisessa ja ylikansallisessa lainkäytössä (30.10.2019).

Vammaistiimin jäsenet luennoivat vammaisten henkilöiden oikeuksista seuraavissa tilaisuuksissa:

- Kansalaisuuden avaimet -seminaari 16.1.2019, Seinäjoki
- Pohjoismaiden kansallisten valvontaelinten tapaaminen 23.-24.1.2019, Helsinki
- Viittomakielen päivän -seminaari 12.2.2019, Helsinki
- Ihmisoikeuksien pyöreä pöytä -työpaja 9.4.2019, Helsinki
- Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan (VANE) toimintaohjelman 2018-2019 arviointitilaisuus 24.5.2019, Helsinki
- Baltic-Nordic Ombudsman Conference 26.-27.9.2019, Vilna
- Valviran ja Lounais-Suomen aluehallintoviraston alueellinen tilaisuus vammaispalveluiden valvonnasta 23.10.2019, Pori
- Vammaisneuvostopäivät 27.11.2019, Vantaa
- Kehitysvammaisten Linnan juhlat 8.12.2019, Salo

Vammaistiimin jäsen osallistui toimikauden aikana asiantuntijana EU:n vammaisstrategian 2010–2020 arviointihaastatteluun 3.9.2019. Lisäksi vammaistiimin jäsen osallistui valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan (VN-TEAS) rahoituksella toteutettavaan yhdenvertaisuuslain arviointitutkimuksen arviointihaastatteluun.

KANSAINVÄLINEN YHTEISTYÖ

Ihmisoikeuskeskus osallistui ENNHRI CRPD-työryhmän kokoukseen Brysselissä 13.5.2019. Kokouksessa käsiteltiin erityisenä teemana, mitä vammaisyleissopimuksen velvoite inklusiiviseen opetukseen tarkoittaa käytännössä. Lisäksi kokouksessa käytiin lävitse työryhmän toimintaohjelman mukaisia teemoja. Ihmisoikeuskeskuksen vastuulla on ollut koordinoida ja suunnitella EU-tason vaikuttamiseen liittyviä työryhmän toimintoja. Tältä osin hyväksyttiin, että työryhmä kohdentaa rajalliset resurssit EU:n vammaisstrategian 2010–2020 arviointiin ja osallistuu aktiivisesti uuden strategian laatimiseen. Tässä tarkoituksessa Ihmisoikeuskeskuksen edustaja osallistui myöhemmin toimintakauden aikana EU:n vammaisstrategian 2010–2020 arviointihaastatteluun. ENNHRI CRPD-työryhmä linjasi kokouksessaan myös, että työryhmän olisi tarpeen järjestää säännöllisiä tapaamisia EU:n riippumattoman rakenteen, erityisesti perusoikeusviraston (FRA), kanssa.

Ihmisoikeuskeskuksen edustaja osallistui YK:n vammaisyleissopimuksen osapuolikokoukseen 11.–13.6.2019 New Yorkissa. Kokouksessa käsiteltiin muun muassa digitalisaation haasteita vammaisten henkilöiden osallisuudelle yhteiskunnassa ja vammaisten henkilöiden oikeutta osallisuuden kulttuurielämään ja vapaa-aikaan. Kokouksen aikana paikalla olleet ihmisoikeusinstituutioiden edustajat perustivat kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden kansainvälisen verkoston (GANHRI) CRPD-työryhmän ja pitivät työryhmän ensimmäisen kokouksen.

Vammaistiimin jäsenet osallistuivat oikeusasiamiehen ja ihmisoikeuskeskuksen yhdessä järjestämälle opintomatalle EU:n perusoikeusvirastoon Wieniin 18.10.2019, jossa perusoikeusviras-

to esitteli toimintaansa ja EU:n perusoikeuskirjaan liittyviä aiheita. Opintomatalla kartoitettiin myös tulevaa yhteistyötä perusoikeusviraston sekä ihmisoikeuskeskuksen ja oikeusasiamiehen välillä.

3.4.3 TOIMINTAYMPÄRISTÖ JA AJANKOHTAISIA LAINSÄÄDÄNTÖHANKKEITA

Uusi laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019) tuli voimaan 1.1.2020 muuttamalla tuotoksenhakumenettelyn korkeimpaan hallinto-oikeuteen siten, että vammaispalveluja koskevista hallinto-oikeuden päätöksistä saa hakea muutosta valittamalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valituslupa. Vammaispalveluja koskevissa valituksissa valituslupaa edellytetään jatkossa asioissa, jotka koskevat kunnan erityiseen järjestämisvelvollisuuteen kuuluvia palveluja ja tukitoimia, kuten henkilökohtaista apua, palveluasumista, päivätoimintaa ja kuljetuspalveluja.

Valtioneuvoston vuoden 2012 periaatepäätöksessä kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisestä asumisesta ja palvelujen turvaamisesta asetettiin päämääräksi, että vuoden 2020 jälkeen kukaan vammaisen henkilö ei asu laitoksessa. Kehitysvammaisia henkilöitä on arvioitu olevan Suomessa noin 40 000. Kehitysvammahuollossa palvelurakenteen muutos laitoshoidosta autettuun asumiseen on jatkunut koko 2000-luvun ajan.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoreportin mukaan kehitysvammalaitoksissa oli vuoden 2018 lopussa yhteensä 631 henkilöä (920 vuonna 2016), mikä oli 15 % edellistä vuotta vähemmän. Laitoksissa asuvista 521 (795 vuonna 2016 ja 962 vuonna 2015) asui pitkäaikaisesti laitoksessa. Pitkäaikaisasiakkaisiksi on laskettu asiakkaat, joille on tehty pitkäaikaishoidon päätös tai jotka ovat olleet hoidossa yli 90 vuorokautta. Pitkäaikaisasiakkaista alle 18-vuotiaita oli vuoden 2018 lopussa 118 henkilöä (131 vuonna 2016), joista 13 henkilöä oli 0–7-vuotiaita.

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 13.12.2019 osallisuustyöryhmän, jonka tehtävänä on arvioida ja valmistella säännöshdotuksia vammaispalveluja koskevaan lainsäädäntöön. Tavoitteena on tur-

vata ja lisätä entisestään vammaisten henkilöiden osallisuutta heitä koskevassa päätöksenteossa ja palvelujen järjestämisessä sekä selvittää palvelujen järjestämistavan valintaa koskevia oikeussuojakeinoja.

3.4.4 LAILLISSUUSVALVONTA

Oikeusasiamies valvoo vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista kaikissa viranomaisissa ja kaikissa julkista tehtävää hoitavissa yksityisissä riippumatta siitä, minkä hallinnonalan viranomaisesta tai toimijasta on kyse. Kaikki kanteluasiat tilastoidaan ensisijaisesti niiden viranomaistahojen ja hallinnonalojen (sosiaalihuolto, sosiaalivakuutus, terveydenhuolto, opetus- ja kulttuuriviranomaiset jne.) mukaan, joita ratkaisuisa arvioidaan. Osa ratkaistuista vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevista laillisuusvalvonta-asioista kuului useampaan hallinnonalaan. Tässä jaksossa käsitellään hallinnonalasta riippumatta sellaisia asioita, joissa vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen on keskeistä.

OA:n vuosikertomuksessa ja toiminnassa on vuodesta 2014 lukien, jolloin kertomuksessa tarkasteltiin ensimmäisen kerran vammaisten henkilöiden oikeuksien laillisuusvalvontaa omassa jaksossaan, näkyneet korostuneesti vammaisten henkilöiden oikeuksien merkitys.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien laillisuusvalvonta kohdistuu erityisesti perusoikeuksina turvattujen riittävien sosiaali- ja terveyspalvelujen toteutumiseen, yhdenvertaisuuteen, oikeusturvaan, esteettömyyteen ja saavutettavuuteen sekä itsemääräämisoikeuden toteutumiseen ja osallisuuden yhteiskunnassa.

Kuntien vammaispalvelut on tärkeä laillisuusvalvonnan kohde. Monet kantelut koskivat puutteita palvelusuunnitelmien ja erityishuolto-ohjelmien laatimisessa tai palveluja koskevassa neuvonnassa ja ohjauksessa, viivästyksiä ja menettelyvirheitä päätöksenteossa ja muussa asian käsittelyssä. Tarkastukset muodostavat olennaisen osan laillisuusvalvonnassa, koska vammaiset henkilöt eivät aina kykene itse kantelemaan. Tarkastuksilla valvonnan kohteena on vammaispalveluja antavat toimijat ja niiden omavalvonta sekä palveluista jär-

jestämis- ja valvontavastuussa olevat kunnat. OA valvoo myös muita valvontavastuussa olevia erityisvalvontaviranomaisia, kuten Valviraa ja aluehallintovirastoja.

KANTELUT JA OMAT ALOITTEET

Asiaryhmään tilastoituja kanteluita ja omia aloitteita ratkaistiin 281. Määrä oli edellisvuotta (257) ja vuotta 2017 (242) suurempi. Omia aloitteita OA ratkaisi viisi. Kolmessa omassa aloitteessa oli kyse eräiden ennakoöänestyspaikkojen esteettömyydestä ja vaalisalaisuuden turvaamisen puutteista. Toimenpiteisiin johti määrällisesti enemmän kuin aiempina vuosina eli 82 asiaa (29 %). Toimenpiteprosentti on edellisten vuosien tapaan oikeusasiamiehen kanslian keskiarvoa (14,5) korkeampi. Kolmessa asiassa annettiin huomautus ja neljässä asiassa tehtiin esitys. Käsitetyksen lausumiseen johti 65 (42) ja muuhun toimenpiteeseen 4 (12) asiaa. Toimenpiteisiin johtaneiden tapausten lukuisuuden vuoksi läheskään kaikkia vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevia ratkaisuja ei ole mahdollista selostaa tai edes mainita tässä kertomuksessa.

Eniten vammaisia henkilöitä koskevia ratkaisuja 179 (150 vuosina 2018 ja 2017) oli edellisvuosien tapaan sosiaalihuollon asiaryhmässä. Tämä johtuu siitä, että kunnan tehtävänä on huolehtia sosiaalipalvelujen, kuten kehitysvammaisten erityishuollon ja vammaisuuden perusteella järjestettävien palvelujen ja tukitoimien järjestämisestä. Vammaispalvelulain henkilökohtaista apua koski 26 (38 vuonna 2018 ja 40 vuonna 2017) ratkaisua, kuljetuspalveluita 30 (19 vuonna 2018 ja 34 vuonna 2017) asiaa ja kehitysvammaisten henkilöiden oikeuksia 25 (28 vuonna 2018 ja 22 vuonna 2017) asiaa. Sosiaalihuollon asiaryhmään luettiin myös vammaisten tulkkauspalvelut, joissa Kansaneläkelaitos toimii palvelun järjestäjänä. Näitä asioita oli kertomusvuonna ratkaistavana 28 asiaa (11 asiaa vuonna 2018).

Sosiaalivakuutuksen piiriin kuuluvia asioita ratkaistiin kertomusvuonna 46 (28 vuonna 2018 ja 34 vuonna 2017) ja terveydenhuollon 57 (55 vuonna 2018) sekä opetuksen 5 (7 vuonna 2018 ja 12 vuonna 2017). Muistisairaiden henkilöiden oikeuksien valvontaa ja edistämistä on selostettu tämän kertomuksen jaksossa 4.13.

Vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin liittyvissä kanteluissa oli kysymys muun muassa palveluita ja asiakasmaksuja koskevasta päätöksenteosta, palvelua koskevasta neuvonnasta ja ohjauksesta, kohtelusta asiakaspalvelutilanteessa tai asumisyksikössä, palvelutarpeen arvioinnista, hakemuksen tai valituksen käsittelyn viivästyttämisestä ja kunnan palveluista antamista soveltamisohjeista sekä palvelujen järjestämisestä. Kansaneläkelaitoksen (Kela) menettelyä arvioitiin vammaisten tulkkauspalvelun järjestäjänä ja etuuksien, kuten vammaistuen ja kuntoutustuen, myöntäjänä. Terveydenhuollossa oli kysymys mielenterveyskuntoutujien hoidosta ja kohtelusta, lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineen korvaamisesta, lääkinnällisen kuntoutuksen järjestämisestä ja riittävän terveyspalvelun järjestämisestä.

TARKASTUKSET

Käytännössä lähes kaikissa vammaisten henkilöiden asumis- ja laitospalveluiden ja psykiatristen sairaaloiden tarkastuksilla yhdistyy kaksi OA:lle annettua kansainvälisiin sopimukseen perustuvaa erityistehtävää (CRPD ja OPCAT). Tällaisia tarkastuksia tehtiin tarkastusvuonna yhteensä 28 (25). Tarkastuksista 8 kohdistui kehitysvammaisten ja/vaikeavammaisten asiakkaiden asumis- ja laitospalveluihin ja 18 vanhusten (muistisairaiden) asumis- ja laitospalveluihin. Psykiatrista sairaalahoitoa antavista toimintayksiköistä tarkastettiin Satakunnan sairaanhoitopiirin Harjavallan sairaala ja Pirkanmaan sairaanhoitopiirin Pitkämäen sairaalan vanhuspsykiatria.

Tarkastuksilla kiinnitetään erityistä huomiota YK:n vammaisyleissopimuksen näkökulmasta vammaisten henkilöiden oikeuksien kuten itsemääräämisoikeuden toteutumiseen, rajoitustoimenpiteiden käyttöön, osallistumisen mahdollisuuksiin sekä toimitilojen esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyviin seikkoihin. Lisäksi YK:n kidutuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan mukaisena kansallisen valvontaelimenä huomiota kiinnitetään siihen, miten voitaisiin ennalta ehkäistä vapautensa menettäneiden henkilöiden huonoa kohtelua tai itsemääräämisoikeuden loukkauksia. Tarkastuksilla keskustellaan asumisyksikön johdon, henkilökunnan ja asiak-

kaiden kanssa, perehdytään asiakirjoihin sekä tarkastetaan asumisyksikön yleiset tilat, ympäristö ja asiakkaan luvalla vieraillaan hänen asuinhuoneessaan.

Kehitysvammaisten ja vaikeavammaisten asumisyksiköihin tehtyjen tarkastusten kohteina oli kuntayhtymien (Eteva kuntayhtymä ja Varsinais-Suomen erityishuoltopiirin kuntayhtymä) omia yksiköitä Nurmijärvellä ja Paimiossa. Lisäksi tarkastettiin yksityisten palveluntuottajien ylläpitämiä palveluyksiköitä (kuten Vantaalla sijaitsevat Omakoti Oiva ja Tilapäishoitokoti Alma), joilta kunta oli ostanut palveluita.

Tarkastuksilla kehitysvammaisten asumis- ja laitospalveluissa keskustelua herätti erityisesti 10.6.2016 voimaan tullut kehitysvammalain säännökset, jotka edellyttävät toimintakäytäntöjen tarkentamista ja uudelleen arviointia. Muistisairaiden ja vanhusten asumispalveluiden tarkastuksilla on arvioitu erityisesti ihmisarvoisen vanhuuden turvaa, iäkkäille ihmisille kuuluvaa itsemääräämisoikeutta ja miten vanhusten osallisuutta on tuettu ja edistetty. Tarkastuksilla psykiatrista sairaalahoitoa antaviin toimintayksiköihin valvotaan erityisesti hoitoon määrättyjen potilaiden oloja ja kohtelua sekä heidän perusoikeuksiensa toteutumista.

Kansallisena valvontaelimenä tehtyjen edellä mainittujen tarkastusten havaintoja on selostettu tämän kertomuksen jaksossa 3.5.

TARKASTUSHAVAINTOJA ESTEETTÖMYDESTÄ, SAAVUTETTAVUUDESTA JA OSALLISUUDEN EDISTÄMISESTÄ

Esteettömyyden, saavutettavuuden ja osallisuuden edistäminen ovat vammaisyleissopimuksen läpileikkaavia teemoja, jotka huomioidaan kansallisen tarkastustoiminnassa. Vammaisyleissopimuksen 9 artiklassa säädetään esteettömyydestä ja täysimääräisestä osallistumisesta sekä yhdenvertaisuudesta pääsystä muun muassa fyysiseen ympäristöön. Yleissopimuksen 19 artiklassa on kyse osallisuudesta yhteisössä ja siitä, että koko väestölle tarkoitettujen yhteisön palvelut ja järjestelyt ovat vammaisten henkilöiden saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa ja vastaavat heidän tarpeitaan.

Vammaisille ihmisille esteetön ympäristö on itsenäisen elämän ja yhdenvertaisten mahdolli-

suuksien ehdoton edellytys. Vammaisyleissopimuksen lähtökohtana on se, että kaikessa toiminnassa tulee ottaa läpileikkaavasti huomioon esteettömyyden ja saavutettavuuden vaatimukset, koska nämä ovat usein edellytyksenä muiden oikeuksien toteutumiseksi. Esteettömyyden, saavutettavuuden ja osallisuuden edistäminen vaatii jatkuvaa työtä.

OA:n tarkastuskäynneillä on havaittu puutteita toimitilojen esteettömyydessä sekä asiointin saavutettavuudessa ja mukautustoimien toteuttamisessa. Seuraavana esitetään kootusti yksittäisiä, lähinnä tarkastuksilla tehtyjä havaintoja.

Vanhusten hoiva- ja asumisyksiköt

- Helsingin Seniorisäätiön Pakilakodin asukas- huoneiden wc-tilat havaittiin ahtaaksi, varsinkin jos henkilö käytti liikkumisen apuvälineitä. Myös yleiset tilat olivat paikoin melko ahtaat. Rakennuksessa oli paljon käytäviä ja käytävillä on sijoitettuna mm. työpisteitä ja nostolaitteita (3763/2019*).
- Mynämäellä sijaitsevaan Lizeliuskodin sisään johtava luiska oli suhteellisen jyrkkä, jolloin esimerkiksi itsenäisesti pyörätuolilla liikkuvan henkilön voi olla hankala käyttää luiskaa turvallisesti (2009/2019*).

Esteetön sisäänkäynti Vuoman kuntoutuskeskukseen.

- Pihlajakodin (Padasjoki) pääsisäänkäynti sijaitsi jyrkän mäen alla, mikä hankaloitti rullaattorin tai muiden liikkumisen apuvälineiden kanssa liikkuvien henkilöiden sisäänkäyntiä pääoven kautta (1842/2019*).

Kehitysvammaisten ja vammaisten henkilöiden asumisyksiköt

- Tahkokankaan palvelukeskuksen laitostyösköiden vanhat tilat eivät kaikilta osin olleet esteettömiä liikkumisen näkökulmasta (4639* ja 6389/2018 sekä 6388/2019).
- Vantaalla sijaitsevan tilapäishoitokoti Alman ulko-oven ovismermi oli niin korkealla, että sen käyttäminen oli hankalaa pyörätuolia tai muuta apuvälinettä käyttävälle henkilölle (1684/2019*).

Opetus

- Otsolan koulussa havaittiin, että kaikkien kerrosten välillä ei päässyt kulkemaan hissillä, eikä WC-tiloja oltu suunniteltu esteettömiksi. Koulun parkkipaikalla ei ollut inva-paikkaa (4775/2019).
- Haaga-helia-ammattikorkeakoulun tarkastuksella AOA korosti yleisellä tasolla YK:n vammaisoppimuksen ja yhdenvertaisuuslain vaatimuksia vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden oikeuksien edistämisessä ja turvaamisessa. Kohtuulliset mukautukset voivat olla tarpeen koulutukseen pääsemiseksi sekä koulutuksesta suoriutumiseksi samoin kuin etenemiseksi opinnoissa. Käytännössä mukautukset voivat olla esimerkiksi yksittäisiä opiskelupaikan esteettömyyteen liittyviä toimia tai erityisen tuen järjestämistä opiskeluissa (2550/2019).

Terveysthuolto

- Niuvanniemen sairaalan rakennuksissa ei ollut hissejä. Sen vuoksi liikuntarajoitteiset potilaat sijoitettiin ensimmäisissä kerroksissa oleville osastoille, joihin oli rakennettu luiskat (3712/2018*).
- AOA suositteli Espoon sairaalaa arvioimaan, voisiko osaston sisustusta tai opasteita parantaa siten, että erityisesti muistisairaiden potilaiden liikkuminen ja tilojen hahmottaminen sairaalassa ja osastoilla olisi helpompaa. Lisäksi tiedottamisen suunnittelussa ja toteuttamisessa on huomioitava ikääntyneiden potilaiden rajallisemmat mahdollisuudet ja kyvyt sähköisten välineiden käyttöön (1706/2019*).
- Kanteluratkaisussa 5467/2018 OA saattoi käsityksensä sisäänkäynnin esteellisyydestä Tyks-labin Käsiyöläiskadun näytteenottopisteessä Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiriin kuntayhtymän ja apulaisylilääkärin tietoon. Kantelukirjoituksen ja selvityksen perusteella näytti siltä, että sisäänpääsyn esteellisyys (ulko-oven sähköinen avauspainike ja luiska) saattoi rajoittaa tai estää liikuntaesteisen henkilön pääsyn näytteenottopisteeseen. OA:n käsityksen mukaan tämä voi asettaa liikuntaesteiset henkilöt tosiasiaa eriarvoiseen asemaan niiden kanssa, joilla ei ole liikkumisen vaikeuksia. OA korosti, että potilaalla on oikeus valita, mitä Tyks-labin näytteenottopistettä hän haluaa käyttää. OA pyysi sairaanhoitopiiriä ilmoittamaan 28.2.2020 mennessä, mihin toimenpiteisiin hänen käsityksensä on antanut aiheita.
Sairaanhoitopiiriin ilmoituksen (13.2.2020) mukaan kiinteistön omistaja oli siirtänyt ulko-oven avauspainiketta alemmaksi ja pidentänyt ulko-oven avoinna pysymisaikaa. Pyörätuoliluiskaa tullaan ilmoituksen mukaan korottamaan siten, että luiskan ja sisäänkäynnin välinen, kadun painumisen vuoksi kasvanut, tasero madaltuu.
- Toisessa ratkaisussa 1811/2018* AOA:n sijainen totesi, että kulku laboratorioon ei ollut vammaisoppimuksen 9 artiklassa tarkoitetulla tavalla esteetön. Koska asiassa oli sittemmin sovittu, että tuulikaapin ja eteisaulan välinen ovi pidetään laboratorion aukioloaikoina avoinna

ja näin ollen myös pyörätuolilla liikkuva henkilö pääse sisään painamalla ulko-oven painiketta, ei AOA:n sijaisella ollut syytä puuttua asiaan enemmälti.

- AOA:n mielestä psykiatrisessa sairaalassa eristettyjen potilaiden kohdalla tulisi ennakoöänestyspäivinä erikseen harkita, voisiko potilas valvottuna käydä äänestämässä ja siinä tapauksessa aktiivisesti tarjota potilaalle tätä mahdollisuutta. Näin menettelemällä sairaala edistäisi AOA:n mielestä perustuslaissa tarkoitetulla tavalla potilaiden mahdollisuutta osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan (892/2018).

Eduskuntavaalien ja europarlamenttivaalien äänestyspaikkojen tarkastukset ja omat aloitteet

OA:n määräyksestä kaksi oikeusasiamiehen kanslian virkamiestä teki 8.4.2019 ennalta ilmoittamattomia tarkastuksia seitsemään satunnaisesti valittuun eduskuntavaalien ennakoöänestyspaikkaan (Porvoo, Pornainen, Askola, Pukkila, Myrskylä, Lapinjärvi ja Loviisa). Kaksi virkamiestä teki 26.5.2019 vastaavia tarkastuksia myös kahdeksaan europarlamenttivaalien vaalipäivän äänestyspaikkaan (Vantaa, Riihimäki, Loppi, Tammela, Somero, Forssa, Salo ja Jokioinen). Tarkastusten tavoitteena oli selvittää äänestyspaikkojen esteettömyyttä ja saavutettavuutta sekä tilojen yleistä järjestystä ja äänestystapahtuman sujuvuutta vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.

- Tarkastuksilla todettiin yleisenä havaintona, että äänestyspaikoilla vaalipaikasta ja äänestyksestä ilmoittaminen ja opastaminen olivat melko vaatimatonta. Myös vaalitoimitsijoiden kouluttamisessa ja perehdyttämisessä oli parannettavaa esteettömyyttä ja vammaisten henkilöiden äänestämistä koskevissa asioissa.
- Useilla eduskuntavaalien ennakoöänestyspaikoissa ja europarlamenttivaalien vaalipaikoilla ei ollut esteettömiä äänestyskoppeja. Eräällä äänestyspaikalla liikkumisen apuvälineitä käyttävälle tarjottiin äänestyskoppiin syliin asettava vanerinen alusta. Joissain paikoissa pyörätuolia käyttävälle henkilölle tarjottiin mahdol-

Äänestyspaikalle johtava portaikko.

Liikuntaesteisille tarkoitettu äänestyspaikka.

lisuutta äänestää pöydällä, jossa ei ollut erillistä näkösuojaa. Eräässä paikassa äänestystila oli niin ahdas, ettei äänestyskoppiin mahtunut tai äänestyskoppi oli liian kapea esimerkiksi leveää sähköpyörätuolia käyttävälle henkilölle. Joillain äänestyspaikoilla ei ollut saatavilla suurenuslasia tai muuta vastaavaa apuvälinettä heikkonäköisiä äänestäjiä varten.

- Eduskuntavaalien ennakoäänestyspaikoissa oli puutteita äänestystilan esteettömyydessä. Erään äänestyspaikan sisäänkäynnille johtava luiska oli melko jyrkkä pyörätuolia käyttävälle henkilölle. Lisäksi raskas ovi vaikeutti omatoimista sisäänpääsyä. Toisen ennakoäänestyspaikan ulko-ovi oli raskas ja kynnykset sisään pääsemiseksi olivat niin korkeita, ettei pyörätuolia käyttävä henkilö suoriutunut sisään omatoimisesti ilman toisen henkilön apua. Europarlamenttivaalien muilla paitsi yhdellä äänestyspaikalla oli puutteita äänestystilan tai sinne johtavan reitin esteettömyydessä. Kaksi äänestyspaikkaa oli täysin esteellisiä portaikkojen vuoksi.

Tarkastuksilla havaittujen puutteiden johdosta OA selvitti omana aloitteenaan eduskuntaavaalien osalta neljän kunnan vaalijärjestelyjä ja europarlamenttivaalien osalta samoin neljän kunnan menettelyä. Päätöksissään OA piti myönteisenä, että kunnat ja kaupungit ilmoittivat ryhtyvänsä tarkastushavaintojen johdosta korjaaviin toimenpiteisiin. Esimerkiksi seuraavissa vaaleissa äänestys-

alueen vaalihuoneistoksi varataan toinen liikuntaesteetön kiinteistö tai kaikille ennakoäänestyspaikoille ja varsinaisen vaalipäivän äänestyspaikoille järjestetään esteettömät äänestyskopit ja apuväline heikkonäköisiä äänestäjiä varten.

Kuntien ja kaupunkien ilmoittamien korjaavien toimenpiteiden vuoksi omat aloitteet eivät johtaneet OA:n laillisuusvalvonnan puitteissa muihin toimenpiteisiin kuin, että OA kiinnitti keskusvaalilautakuntien ja kunnan- ja kaupunginhallitusten huomiota tarkastuspöytäkirjassa todettujen seikkojen aiheuttamiin ongelmiin esteettömyydelle ja saavutettavuudelle sekä vaalisalaisuuden turvaamiselle.

Tarkastuspöytäkirjat 1670/2019* (eduskuntavaalit) ja 2657/2019* (europarlamenttivaalit) on julkaistu verkkosivulla osoitteessa www.oikeusasiamies.fi.

Myös omien aloitteiden johdosta annetut OA:n ratkaisut on julkaistu verkkosivuilla: 2347*, 2348*, 2349*, 2350*, 3332*, 3333*, 3334* ja 3335/2019*.

Vastaanottokeskus ja säilöönottoyksikkö

- Tampereen vastaanottokeskuksessa oli ollut ja oli tarkastushetkellä vammaisia asukkaita. Tarkastajille kerrottiin, että esimerkiksi viittomakielen tulkin saannissa oli ongelmia. Turva-
paikanhakijan kerrottiin olevan myös vaikea päästä erityispalvelujen piiriin. Asukkaille oli kuitenkin saatu hankittua apuvälineitä ja esi-

merkiksi yksi alaikäinen oli saanut TAYS:in toimesta kuulolaitteen (3440/2019).

- Helsingin (ent. Metsälän) säilöönottoyksikössä tarkastajille kerrottiin säilöön otetusta ulkomaalaisesta, jonka taustatietoja ei ollut heti saatavilla tulovaiheessa. Hänet jouduttiin sijoittamaan erilleen väkivaltaisuuden vuoksi. Vasta myöhemmin selvisi, että säilöön otetulla oli autismikirjioon kuuluva kehityshäiriö. Osa hänen käytöksestään johtui siitä, ettei hänen erityistarpeitaan heti ymmärretty. Tapahtuneen jälkeen yksikköön pyydettiin Autismsäätiön asiantuntija kertomaan, miten erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kanssa tulee toimia ja miten voidaan estää tilanteiden eskaloituminen (6841/2019).

Invapysäköintipaikat

- Ratkaisussa 4418/2018* AOA:n sijainen kiinnitti Tampereen kaupungin huomiota erityisesti työmaiden ja kunnossapitotöiden aikana järjestettävästä invapysäköinnistä vammaisille henkilöille (liikkumis- ja toimimisesteisille) tarkoitettujen pysäköintipaikkojen (invapysäköinti) järjestämiseen, koska selvityksestä ei ilmennyt, että pääpoliisiaseman edustalla katualueella olevan remontin ajaksi olisi järjestetty korvaavia (inva)pysäköintipaikkoja tai tehty muita vaihtoehtoisia pysäköintijärjestelyjä.
- AOA:n sijainen piti hyvin myönteisenä sitä, että Tampereella oli tehty liikkumis- ja toimintaesteisten pysäköinnin järjestämisestä selvitys, jossa oli esitetty toimenpiteitä invapysäköinnin kehittämiseksi ja tilanteen parantamiseksi. Toimenpiteiden toteutumisen säännöllisellä seurannalla kaupunki voi tulevaisuudessa jatkaa invapysäköinnin kehittämistyötä ja vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämistä.

Vankilat

Vankiloita koskevissa tarkastuspöytäkirjoissa nostettiin esiin seuraavia puutteita ja kehittämistarpeita lähinnä liikkumis- ja toimimisesteisen vangin tai vierailijan suoriutumisen näkökulmasta:

Vilppulan vankilan tilat eivät olleet esteettömät eikä sinne voitu sijoittaa liikuntarajoitteisia vankeja (1592/2019*).

Vanajan vankilan (Ojoisten osasto) tilat eivät olleet esteettömät eikä sinne voitu sijoittaa liikuntarajoitteisia vankeja. Henkilökunnan mukaan suunnitelmassa oli rakentaa esteetön tapaamistila, johon myös pyörätuolilla liikkuva tapaaja pääsee (3420/2019*).

Sukevan vankila

- Tapaamistilat olivat esteettömyyden kannalta ongelmallisia, koska tiloihin ei päässyt hissillä.
- Vankilaan liikennemerkein ohjatulla tiellä on puomi, jonka kutsunappi oli sijoitettu siten ja niin korkealle, että sen painaminen edellyttää autosta poistumista, eikä sitä ylettynyt painamaan pyörätuolista.
- Vankilan alueella ei ollut liikkumisesteisen henkilön käyttöön merkittyä autopaikkaa (erikseen merkittyä ”invapaikkaa”). AOA suosittelee sellaisen järjestämistä vankilan sisäänkäynnin läheisyyteen.

AOA saattoi Sukevan vankilan, Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksen sekä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön tietoon edellä mainitut tarkastushavainnot ja pyysi ilmoittamaan 1.6.2020 mennessä, mihin toimenpiteisiin havainnot olivat antaneet aihetta (5291/2019*).

Turun vankila

- AOA totesi, että vamman tai sairauden edellyttämä inva-selliasuminen ei saa olla peruste sille, että vankia ei sijoiteta toimintaan tai että hänet sijoitetaan suljetumpiin olosuhteisiin kuin järjestys ja turvallisuus edellyttävät. Liikuntavammaiset vangit tulisi sijoittaa heille soveltuvaan toimintaan siitä huolimatta, että he asuvat osastolla, jossa muut vangit vasta odottavat toimintaan sijoittamista. On myös ongelmallista, jos olosuhteet muutoin ovat kovin suljetut, vaikka laitosturvallisuus ei sitä kyseisen vangin osalta edellyttäisi. AOA viittasi myös OA:n päätökseen (2871/2016*, 30.8.2017).

- Sellin vartijakutsu/hälytyslaite oli sijoitettu sellin seinään siten, että siihen ei ole mahdollista ylettyä vuoteelta tai esimerkiksi lattialta. AOA:n mukaan hälytysmahdollisuus tulee turvata tilanteissa, joissa vangin liikuntakyky on heikko ja siitä aiheutuvien ongelmien mahdollisuus suuri. AOA viittasi tältäkin osin edellä mainittuun OA:n ratkaisuun, jonka mukaan vankila oli ratkaissut asian antamalla liikuntavammaiselle vangille kannettavan hälyttimeen.

AOA pyysi Turun vankilaa toimittamaan viimeistään 1.6.2020 selvityksen siitä, mihin toimenpiteisiin edellä mainitut huomiot ja kannanotot olivat antaneet aiheetta (2449/2019*).

3.4.5 RATKAISUJA

SOSIAALIHUOLTO

Huomautukset

Kertomusvuonna OA antoi kaksi huomautusta. Ensimmäisessä tapauksessa 2520/2018* kyse oli lapsen hoidon järjestämisestä. OA antoi huomautuksen kaupungin sosiaali- ja terveystoimelle sekä Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirille (HUS) vastaisuuden varalle, koska kyseisten viranomaisten väliset yhteistyöongelmat ja järjestämistä koskevat hallinnolliset päätökset johtivat siihen, että lapsen kotona järjestettävän hoidon jatkuvuutta ei ensi vaiheessa kyetty turvaamaan ja toisaalta sairaalasta paluu kotihoitoon viivästyi. OA piti kaupungin ja HUS:n menettelyä kokonaisuudessaan vakavasti moitittavana. Moitittavuuden arvioinnissa hän otti huomioon sen, että kysymyksessä oli hyvin pienen lapsen hoidon ja huolenpidon järjestäminen. YK:n vammaissopimuksen ja sosiaalihuoltolain mukaisen lapsen edun huomioon ottaminen ei toteutunut hoidon ja huolenpidon järjestämisessä.

OA yhtyi Valviran lausunnossa esitettyyn näkemykseen siitä, että kaupungin ja HUS:n olisi tullut yhteistyössä aloittaa välitön selvitystyö kantelijan lapsen tarpeenmukaisten palvelujen järjestämiseksi muualla kuin sairaalan osastolla ja heidän olisi tullut aktiivisemmin etsiä vaihtoehtoja

lapsen hoidon järjestämiseksi kotona tai kodin-omaisissa olosuhteissa.

OA korosti, että hoitoa ja huolenpitoa koskeva hallinnollinen päätöksenteko ja eri viranomaisten väliset raja-aidat eivät saa muodostaa estettä asiakkaan ja potilaan tarpeenmukaisten sekä jatkuvuutta turvaavien palvelujen järjestämisessä ja toteuttamisessa. Sosiaalihuoltolaki ja terveydenhuoltolaki lähtevät molemmat siitä keskeisestä periaatteesta, että sosiaalihuollon ja terveydenhuollon viranomaisten tulee tehdä yhteistyötä asiakkaiden ja potilaiden saumattomien palveluketjujen turvaamiseksi.

Samassa ratkaisussa OA katsoi, että kaupunki oli lainvastaisesti laiminlyönyt tehdä lapselle kattavan monialaisessa yhteistyössä laaditun asiakassuunnitelman. OA:n mielestä lapsen vaikea kokonaistilanne huomioiden hänelle olisi tullut tehdä hyvissä ajoin kattava sosiaalihuollon asiakassuunnitelma (tms. hoito- ja palvelusuunnitelma), joka olisi käsittänyt muun ohessa vammaispalvelujen suunnitelman. Lapsen suunnitelman tekemisen yhteydessä olisi tarvittaessa voitu arvioida ja suunnitella lapsen vanhempien jaksamista tukevia keinoja sekä palveluita. OA korosti, että monialainen ja moniammatillinen asiakassuunnitelma mahdollistaa asiakkaan yksilöllisten tarpeiden huomioimisen ja edesauttaa yhteistyön toteuttamista eri hallinnonalojen viranomaisten välillä.

Toisessa tapauksessa 6372/2018* OA antoi huomautuksen Jyväskylän kaupungin vammaispalveluille lainvastaisesta viivyttelystä hallinto-oikeuden päätöksen täytäntöönpanossa. OA katsoi, että kantelijan lapsen erityishuolto-ohjelmaa ei ollut käsitelty ilman aiheetonta viivytyttä siten kuin hallintolaissa on edellytetty ja Vaasan hallinto-oikeus päätöksessään määräsi. Hallinto-oikeuden päätöksessä oli nimenomaisesti määrätty siitä, että lapsen erityishuolto-ohjelmaa koskeva asia on käsiteltävä ilman aiheeton viivästyttä ja lapsen etua silmällä pitäen, vaikka kaupunki hakisi hallinto-oikeuden päätökseen muutosta. Vammaispalvelut ei ollut tätä määräystä noudattanut.

OA totesi, että hallinto-oikeuden lausumastakin voi päätellä, että kyseessä ei ollut asia, jossa valitus voisi käydä täytäntöönpanon johdosta hyödyttämäksi, koska lausumassa todettiin ainoaksi esteeksi täytäntöönpanon ryhtymiselle se, että

korkein hallinto-oikeus kieltää päätöksen täytäntöönpanon. OA katsoi Jyväskylän vammaispalveluiden viivytelleen hallinto-oikeuden päätöksen täytäntöönpanossa ilman asiallista syytä lainvastaisesti. OA korosti, että sosiaalihuollon asiakkaalla on oikeus luottaa siihen, että viranomaisen huolehtii oma-aloitteisesti tuomioistuinten päätösten toimeenpanosta tuomioistuimen määrämällä ja lain edellyttämällä tavalla.

Viivästymiset päätöksenteossa ja päätöksentekovelvollisuuden laiminlyönnit

OA:n laillisuusvalvonnassaan toteamia yleisimpiä puutteita ovat vammaisten henkilöiden palveluita tai etuuksia koskevien hakemusten käsittelyn viivästyminen ja viranomaisen päätöksentekovelvollisuuden laiminlyönti. Kyseiset menettelyvirheet vaarantavat oikeusturvan toteutumista.

OA piti kaupungin päätöksentekoa koskevia laiminlyöntejä lainvastaisena tapauksessa 6153/2018*, jossa viranomaisen ei ollut tehnyt päätöstä, vaikka asiakkaan ympärivuorokautinen vierihoido oli päättynyt. OA korosti, että vammaispalvelulain mukaisen palveluasumisen järjestämisestä ja järjestämistavasta tulee tehdä oikaisuvaatimuskelpoinen viranhaltijan päätös. Viranhaltija ei ollut tehnyt oma-aloitteisesti oikaisuvaatimuskelpoista päätöstä palveluasumisen järjestämiseen liittyvän ympärivuorokautisen vierihoidon päättymisestä, vaan vierihoido oli lopetettu palvelusuunnitelman pohjalta. OA totesi hoito- ja palvelusuunnitelman toimivan päätöksenteon pohjana, mutta suunnitelman laatiminen ei korvaa hallintopäätöksen tekemistä.

Vammaispalvelulain mukaisia palveluita ja tukitoimia koskevat päätökset on tehtävä ilman aiheutonta viivytystä ja viimeistään kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun vammaisen henkilö tai hänen edustajansa on esittänyt palvelua tai tukitointa koskevan hakemuksen.

Tapauksessa 1283/2018* OA katsoi vammaispalvelua koskevan hakemuksen käsittelyn viivästyneen vammaispalvelulain vastaisesti. OA korosti, että vammaispalvelulain säännös on käsittelyn enimmäisaikaa koskeva säännös eikä sitä voida

tulkita hakemuksen sellaiseksi käsittelyajaksi, joka mahdollistaisi viranomaisen lykkäämään päätöksentekoaan ilman asiallista asian selvittämiseen liittyvää syytä määräajan loppupuolelle. Säännökset viivyttyksettömästä käsittelystä merkitsevät sitä, että hakemuksen tultua vireille on viranomaisen välittömästi alettava selvittämään asiaa. Viranomaisen ei voi siirtää sille kuuluvaa selvitys- ja päätöksentekovelvollisuutta esimerkiksi työntekijävaihdosten tai lomajärjestelyjen vuoksi tai sen johdosta, että hakemusten käsittely kunnassa on ruuhkautunut.

Tapauksessa 266/2019 OA korosti, että vammaispalvelua koskeva päätös on tehtävä viipymättä kun hankitut selvitykset on saatu. Tapauksessa erikoisjalkineiden tarpeen selvittäminen oli vaatinut pidemmän käsittelyajan.

Vammaispalvelujen päätöksenteon viivästyksestä oli kyse myös asiassa 2343/2018. OA kiinnitti kaupungin huomiota siihen, että vammaispalvelulain mukaiset kuljetuspalvelut ja autoavustus eivät ole toisiaan poissulkevia palvelu- ja tukimuotoja. Auton käyttäminen liikkumiseen ja kuljetuspalvelut voivat täydentää toisiaan.

Tapauksessa 1030/2018* AOA:n sijainen korosti, että uusi päätös tulee tehdä riittävän ajoissa ennen edellisen päätöksen voimassaoloajan päättymistä, jotta sosiaalihuollon asiakkaan tuensaanti ei keskeydy aiheuttomasti. AOA:n sijainen katsoi omaishoitoa koskevan päätöksen täytäntöönpanon viivästyneen lainvastaisesti ja kiinnitti Oulun hyvinvointipalvelujen huomiota siihen, että päätös olisi tullut toimeenpanna viimeistään 3 kuukaudessa asian vireille tulosta.

AOA:n sijainen katsoi tapauksessa 6708/2018* kantelijan kuljetuspalveluasian käsittelyn epäonnistuneen monin tavoin. Johtava sosiaalityöntekijä oli hallintolain vastaisesti laiminlyönyt viedä kantelijan oikaisuvaatimuksen perusturvalautakunnan tutkittavaksi. Tämä laiminlyönti oli myös osaltaan aiheuttanut viivettä kantelijan kuljetuspalveluasian kokonaiskäsittelyaikaan, sillä kantelija joutui tekemään myöhemmästä viranhaltijan päätöksestä uuden oikaisuvaatimuksen lautakuntaan. Kantelijan kuljetuspalvelujen yksilöllistä tarvetta oli selvitetty tarkemmin vasta oikaisuvaatimusmenettelyn ollessa vireillä. AOA:n sijaisen näkemyksen mukaan asianmukainen ja oikea-aikai-

nen palvelutarpeen selvittäminen olisi myös no-
peuttanut asian käsittelyä.

OA:n ratkaisuisa arvioitiin myös kunnan tai palveluntuottajan menettelyä yhteydenottoihin ja muistutukseen vastaamisessa. OA korosti, että muistutukseen on annettava kirjallinen vastaus kohtuullisessa ajassa muistutuksen tekemisestä. OA huomioi arvioidessaan muistutukseen annettavaan vastaukseen kulunutta aikaa minkälaisesta asiasta oli kysymys ja miten muistutuksessa tarkoitettu epäkohta vaikutti sosiaalihuollon asiakkaan asemaan ja hänelle tarkoitettujen palveluiden järjestämiseen. OA korosti, että hyvä hallinto edellyttää, että viranomaisille osoitettuihin asiallisiin kirjjeisiin ja tiedusteluihin vastataan asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä (1283/2018*).

OA katsoi ratkaisuisaan 4679/2018, että Oulun hyvinvointipalvelut ei ollut antanut kantelijalle vastausta kohtuullisessa ajassa muistutuksen tekemisestä. Ratkaisussa 3993/2018 OA piti palvelukodin 3 kuukauden vastausaikaa muistutukseen liian pitkänä.

Palvelusuunnitelmiin liittyvät oikeusturvaongelmat

Tapauksessa 5152/2018 OA kiinnitti kaupungin vammaispalvelujen ja sosiaalitoimen huomiota palvelusuunnitelman viivytyksettömään laatimiseen. OA:n mukaan erityistä merkitystä yksilöllisellä palvelusuunnitelmalla on myös silloin, kun vammaisen henkilö ja viranomais ovat erimielisiä siitä, millä tavoin vammaispalveluita tai muita sosiaalihuoltolain palveluita tulee järjestää tai toteuttaa. Tämän takia palvelusuunnitelmasta tulee ilmetä viranomaisen ja asiakkaan mahdolliset poikkeavat näkemykset palveluiden järjestämisestä. Asiakkaan omalla näkemyksellä ristiriitaisessa tilanteessa voi olla merkitystä asiakkaan hakiessa muutosta viranomaisen ratkaisusta. Kyse voi olla tällöin palveluiden määrästä, palveluiden toteuttamisesta tai siitä, minkälaisia palveluita asiassa on järjestettävissä tai tulee järjestää.

Tapauksessa 5826/2018* kaupunki oli laiminlyönyt tehdä lapselle monialaisen sosiaalihuollon asiakassuunnitelman. AOA:n sijainen korosti, että monialainen asiakassuunnitelma mahdollistaa asiakkaan yksilöllisten tarpeiden huomioimisen

ja edesauttaa yhteistyön toteutumista eri hallinnonalojen viranomaisten ja myös saman hallinnonalan eri sektoreiden välillä. Kyseessä olevan lapsen tapauksessa tällaisen suunnitelman laatiminen olisi ollut lapsen edun ja palvelujen suunnittelun kannalta perusteltua.

OA piti lapsen puolitoista vuotta kestänyt palvelusuunnitelman laatimisaikaa lainvastaisena. Asian moitittavuutta lisäsi se, että kantelija oli pyytänyt palvelusuunnitelman laatimista useaan eri otteeseen, mutta suunnitelmaa ei ollut tästä huolimatta laadittu (912/2019).

Kanteluasian 6327/2018* yhteydessä OA arvioi taloudellisiin asioihin määrätyn edunvalvojan asemaa kehitysvammaisen päämiehen vammais- palvelujen palvelusuunnittelussa. OA:n mielestä asiakkaan etua korostavaan ratkaisuun pääseminen edellyttää, että kunnan sosiaalitoimi, sosiaalihuollon asiakas, laillinen edustaja (edunvalvoja sekä omaiset ja muu läheinen henkilö) yhdessä sopivat asioista ja vuorovaikutuksesta palvelusuunnitelmapalaveriin osallistumisessa ja mitkä ovat kunkin roolit palvelutarpeen arvioinnissa, palvelusuunnitelman laatimisessa ja palveluja koskevassa päätöksenteossa sekä mahdollisissa muutoshakutilanteissa. Tässä yhteydessä on mahdollista arvioida, voidaanko ”tukihenkilöiden” osallistumisella edesauttaa esimerkiksi kehitysvammaisen henkilön omien tavoitteiden ja mieltymysten toteutumista sekä aidosti tukea häntä omassa päätöksenteossa.

Vammaispalveluita koskevia muita ratkaisuja

Kanteluasian 5658/2018 yhteydessä OA kiinnitti kunnan huomiota siihen, että vaikeavammaisen henkilö (työnantaja) ja henkilökohtainen avustaja (työntekijä) ovat työsopimussuhteessa. Mikäli kunta asioi henkilökohtaisen avustajan järjestämiseen liittyvissä asioissa henkilökohtaisen avustajan kanssa, tästä tulisi sopia työnantajan kanssa.

OA suositti palvelukotia huomioimaan omavalvontasuunnitelman laadinnassa sen, että hoitokodissa voi olla asiakkaita myös vammais- palvelulain nojalla, joihin ei voi käyttää kehitysvamma- lain mukaisia rajoitustoimenpiteitä. OA kiinnitti yleisellä tasolla hoitokodin huomiota siihen, että

kehitysvammalain mukaisia rajoitustoimenpiteitä saa käyttää vain silloin, kun palveluasumista järjestetään erityishuoltona tehostetussa palveluasumisessa ja vain silloin, kun asiakkaan ympärivuorokautinen palveluasuminen on järjestetty erityishuoltona (1504* ja 1826/2018).

OA piti vaikeavammaisen asiakkaan oikeuksien toteutumisen kannalta hyvänä ja suositeltavana käytäntöä, jossa kunta maksaa heti kustannusten synnyttää henkilökohtaisen avustajan työterveyshuollon järjestämisestä aiheutuvat kustannukset, jos korvausten hakeminen jälkikäteen tuottaa vammaiselle henkilölle vaikeuksia. Tässä tilanteessa vaikeavammaisen henkilö voi esimerkiksi antaa valtakirjan kunnalle, joka hakee korvauksen Kelalta vaikeavammaisen työnantajan puolesta. OA kiinnitti kaupungin sosiaalitoimen huomiota myös siihen, että asiakassuunnitelmaan ja päätökseen olisi kirjattava myös kulujen korvaamisen käytännön toteuttaminen (1289/2018).

AOA katsoi palvelukodin laiminlyöneen velvollisuutensa huolehtia asiakkaan asianmukaisesta hoivasta ja hyvästä kohtelusta asiakkaan jäätyä pyörätuoliin yöksi. Virheellisen menettelyn jälkeen asiaa oli selvitetty palvelukodissa ja palveluasumisen ostaneen kaupungin toimesta ja oikeita käytäntöjä oli opastettu henkilökunnalle. Koska asiassa oli jo ryhdytty korjaaviin toimenpiteisiin, asia ei antanut AOA:lle aiheutta enempään (93/2019).

Yksityisen hoitokodin valvonta

OA kiinnitti yleisellä tasolla Rovaniemen perusturvapalveluiden huomiota viranomaisten välisen yhteistyön tärkeyteen tehostetun palveluasumisyksikön valvonnassa. Myös sijoittajakunta on velvollinen valvomaan, että sen toimintayksikköön sijoittamansa asiakas saa sellaista palvelua mistä on sovittu. Rovaniemen kaupunki ei ollut voinut valvoa muiden kuntien sijoittamien asukkaiden palvelun toteutumista, koska sen tiedossa ei ole ollut eikä ole kuulunutkaan olla muiden kuntien asukkaiden palvelusuunnitelmien sisältö eikä myöskään toisen sijoittajakunnan ja hoitokodin kesken solmittu palvelusopimus. Toisaalta Rovaniemen kaupunki olisi voinut informoida

sijoittajakuntia havaitsemistaan puutteista, jotta nämä olisivat voineet huomioida tämän omassa valvonnassaan.

OA yhtyi Valviran näkemykseen siinä, että Esperi Care Oy:n hoivakodissa oli ollut niukat henkilöstöresurssit ja vaihtuvia työntekijöitä (sijaisia) oli ollut suuri määrä tietyllä ajanjaksolla. Vaihtuvilla työntekijöillä on voinut olla merkittävä vaikutus myös asiakkaiden arkeen tuoden levottomuutta ja turvattomuutta. Lisäksi vaihtuva henkilöstö kuormittaa myös vakituista henkilökuntaa, koska poissaolon jälkeen sijainen tulee perehdyttää ainakin joiltakin osin.

OA korosti yleisellä tasolla, että asukkaiden mahdollisuus normaaliin elämään ja tarvittavaan hoitoon tulee turvata kaikkina vuorokauden aikoina. Yövalvonnan mitoituksessa on otettava huomioon asiakkaat, jotka tarvitsevat kahden auttajan apua. Toimintayksikössä on oltava sen toimintaa ja asumispalveluissa olevien henkilöiden erityisiin tarpeisiin nähden määrältään ja ammattitaidoiltaan riittävä henkilöstö. Tämä on yksi olennainen tekijä, jolla turvataan laadukas ja ihmisarvoa kunnioittava hoito ja hoiva. Myös muutokset asukkaiden hoitoisuudessa tulee ottaa asianmukaisesti huomioon henkilömitoituksessa (1504* ja 1826/2018).

Vammaispalvelujen hakemuslomakkeet

Tapauksessa 2059/2018* OA otti kantaa vammaispalveluiden hakemuslomakkeiden sisältöön ja laatumiseen. OA piti mahdollisena, että kaupungilla on yleisen vammaispalvelujen hakemuslomakkeen lisäksi erillinen lomake kuljetuspalveluiden hakemista varten. Hakemuslomakkeet voivat olla sekä sähköisessä asiointijärjestelmässä että verkkosivuilta tulostettavina versioina. Hakemuslomakkeiden tulee olla asiasisällöltään ja kysymyksiltään yhdenmukaisia kaikissa eri järjestelmissä ja eri muodoissaan.

OA korosti, että viranomaisen käyttämät vakiolomakkeet ovat selkeitä ja ymmärrettäviä. Lomakkeet eivät saa johtaa etuuskien menetyksiin ja menettelyllisen oikeusturvan kavennuksiin sen johdosta, että niiden tulkinnasta saattaa syntyä asiakkaiden keskuudessa väärinkäsityksiä tai epä-tietoisuutta. Tämän takia viranomaisen on kiinni-

tettava erityistä huomiota antamansa tiedon ymmärrettävyyteen, selkeyteen ja saavutettavuuteen erityisesti silloin, kun asiakaskunnassa saattaa olla henkilöitä, joiden kyky vastaanottaa ja käsitellä tieto on alentunut (vammaiset ja vanhukset).

OA:n mielestä on tärkeää, että viranomaisen pyytessä suostumusta asiakkaalta tietojen hankkimiseksi, viranomainen yksilöi riittävällä tarkkuudella mistä tiedoista on kysymys. Jos sosiaalihuollon asiakkaalta lomakkeessa pyydettyä suostumus on liian yleinen, asiakas ei pysty arvioimaan sitä, miltä tahoilta tai keneltä tietoja pyydetään ja missä laajuudessa tietopyyntö esitetään. OA:n mielestä lomakkeessa tulisikin olla maininta ainakin siitä, miltä viranomaiselta ja muilta tahoilta tietoja voidaan pyytää. Hyvään hallintoon kuuluu myös se, että viranomainen ilmoittaa selkeästi, että sosiaalihuollon asiakkaalla on oikeus peruuttaa antamansa suostumus missä asian käsittelyn vaiheessa tahansa.

Toisessa tapauksessa Tampereen vammaispalvelut oli luopunut hakemuslomakkeiden käytöstä kehitysvammaisten henkilöiden erityishuollon palveluista internet-sivuillaan. OA piti hakemuslomakkeen poistamista perusoikeuksien näkökulmasta ongelmallisena, mutta ei lainvastaisena. Hakemuslomakkeet voivat olla yksi tapa saada hakemus tehdyksi. Asiakkaan mahdollisuus käyttää eri tapoja hakea palvelua on palveluperiaatteen mukaista menettelyä, jonka vuoksi OA ei pitänyt vammaispalveluissa tehtyä muutosta eli hakemuslomakkeen poistoa onnistuneena ratkaisuna.

OA piti mahdollisena, että erilaiset menettelytavat kehitysvammapalveluiden ja vammaispalveluiden hakemisessa voivat aiheuttaa hämmennystä asiakkaalle palvelukokonaisuuden hahmottamisessa ja muutoinkin estää ja kaventaa vammaisen henkilön oikeuksien toteutumista. OA pyysi Tampereen vammaispalveluita ilmoittamaan 31.12.2019 mennessä, mihin toimenpiteisiin se mahdollisesti on ryhtynyt tämän päätöksen johdosta (2769/2018).

Tampereen vammaispalvelut ilmoitti 19.12.2019, että erityishuolto-ohjelman hakemiseksi on erillinen päivitetty hakemuslomake saatavilla työntekijöiden lisäksi myös vammaispalvelujen internet-sivuilta.

Vammaispalvelulain mukaisten kuljetuspalvelujen omavastuu

OA kiinnitti Hyvinkään kaupungin huomiota vammaispalvelulain mukaisten kuljetuspalvelujen asiakasmaksun (omavastuu) määräytymiseen ja piti ongelmallisena sitä, että kuljetuspalveluista perittävän omavastuuosuuden pienin määrä ylitti Hyvinkään paikallisliikenteessä perittävän taksan. OA korosti, että julkisen vallan velvoitteesta turvata jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvet seuraa velvollisuus määritellä palveluista perittävät maksut siten, etteivät ne estä tai vaaranna henkilön mahdollisuuksia käyttää tarvitsemiaan lakisääteisiä palveluja (1739/2018*).

EU:n vammaiskortti

OA katsoi, että vammaiskorttitoimiston ja Vammaisfoorumin toiminnassa EU:n Vammaiskortin (EU Disability Card) myöntämisessä ja myöntämiskriteerien määrittelyssä ei ollut arviointitihetkellä kysymys oikeusasiamiehen toimivaltasäänöksessä tarkoitettusta julkisen tehtävän hoitamisesta. Näin ollen OA ei ollut toimivaltainen tutkimaan menettelyä vammaiskortin A-merkinnän myöntämiskriteerien ja -periaatteiden määrittämisessä.

EU:n vammaiskorttijärjestelmä ei perustu Suomen kansalliseen lainsäädäntöön eikä myöskään ylikansalliseen EU:n lainsäädäntöön vaan vammaisjärjestöjen päättämiin periaatteisiin ja kriteereihin. Vammaiskorttijärjestelmän mahdollisella kehittämisellä ja laajenemisella voi kuitenkin olla vaikutusta OA:n toimivaltakysymysten arviointiin. OA voi toimivaltansa puitteissa tutkia Kelan menettelyä sen hoitaessa viranomaisena vammaiskortin hakemis- ja tilausmenettelyä koskevia vaiheita (3142/2018*).

Vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelu

Kuulovammaisten, kuulonäkövammaisten ja puhevammaisten henkilöiden tulkkauspalveluiden järjestämisvelvollisuus siirtyi kunnilta Kelalle 1.9.2010. Kela voi järjestää tulkkauspalvelun joko tuottamalla palvelun itse tai hankkimalla sen

muilta palveluntuottajilta. Tulkkauspalveluiden välityskeskustoiminta muuttui Kelan omaksi toiminnaksi 1.1.2014. Vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelun tavoitteena on edistää tulkkauspalvelua tarvitsevien vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta suhteessa vammattomiin henkilöihin, jotta heidän mahdollisuutensa osallistumiseen ja tiedonvälitykseen sekä vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa toteutuisivat.

Vammaisten tulkkauspalveluun ei ole oikeutta, jos vammaisen henkilö saa riittävää ja hänelle sopivaa tulkkausta muun lain nojalla. Tällaisia lakeja ovat muun muassa perusopetuslaki ja potilaslaki.

Tulkkaustarpeen määrittely ulkomaanmatkalle

OA piti tulkkaustarpeen etukäteistä määrittelyä ongelmallisena erityisesti pitemmillä ulkomaan- ja muilla matkoilla, joissa todellisen tulkkaustarpeen ennakointi voi perustellusti olla vaikeaa. Tulkkaustarpeen ilmoittaminen ja siitä päättämisen etukäteen voi aiheuttaa sen, että tulkkausta myönnetään vähemmän tai mahdollisesti enemmän kuin palvelun käyttäjän todellinen tulkkaustarve on sittemmin ollut käytännössä. OA piti sinänsä hyvänä asiakaspalveluna sitä, että asiakas voi vielä viikkoa ennen matkaa täsmentää tulkkauksen tarvettaan. Asiakkaan ja Kansaneläkelaitoksen näkemykset voivat kuitenkin poiketa siitä, onko tulkkauksen tarve yksilöity riittävästi. OA saattoi Kelan tietoon käsityksensä, jonka mukaan Kelan tulisi tehdä asiasta asiakkaan vaatiessa kirjallinen muutoksenhakukelpoinen päätös tilanteessa, jossa Kelan mielestä hakija ei ole yksilöinyt tulkkauksen tarvettaan riittävästi ja hakija on asiasta toista mieltä (206/2018*).

Viranomaisen velvollisuus selvittää tulkkittelauksen sisältö

OA kiinnitti Kelan vammaisten tulkkauspalvelukeskuksen huomiota huolellisuuteen siinä, että tulkkittelaukseen liittyvässä asiakasviestinnässä selvitetään riittävästi ja asianmukaisesti tilauksen välittämiseen liittyvät tarpeelliset tiedot, kuten tilauksen päättymisajankohta. OA:n näkemyksen mukaan asiassa ei ollut kyse ainoastaan asiakas-

viestinnästä vaan pohjimmiltaan asiassa oli kyse viranomaisen velvollisuudesta selvittää riittävän informaation pohjalta tulkkittelauksen sisältö. Koska Kela ilmoitti ryhtyneensä jo toimenpiteisiin asiakasviestinnän parantamiseksi, ei asia johtanut OA:n puolelta muihin toimenpiteisiin (2538/2018).

Oikeusturva tulkkauspalveluiden kilpailuttamisen jälkeen

Vammaisten tulkkauspalvelun käyttäjällä ei ole yleensä käytössä hankintalain mukaisia oikeusturvakeinoja, koska hän ei ole hankinta-asiassa asianosainen. OA arvioi kertomusvuonna useissa ratkaisuisaan tulkkauspalvelun käyttäjän oikeusturvan toteutumista tilanteessa, jossa Kelan tekemän tulkkauspalveluja koskevan hankintapäätöksen väitetään vaarantavan palvelun käyttäjän yksilöllisten erityistarpeiden huomioon ottamisen tulkkauspalvelun toteutuksessa.

OA:n näkemyksen mukaan Kelan olisi tullut käsitellä kantelijan hankintapäätöksestä tekemä oikaisuvaatimus tulkkauspalvelulaissa säädettyllä tavalla. Kantelijan vaatimus oli perustunut hänen omien erityistarpeidensa huomioimiseen, vaikka se oli otsikoitu hankinta-oikaisuvaatimukseksi eikä kantelija ollut asianosainen hankinta-asiassa. OA piti vaatimuksen otsikointia ymmärrettävänä, koska vaatimuksen perusteena oleva asiantila oli syntynyt hankintapäätöksen johdosta. Tulkillla voi olla olennainen merkitys asianomaisen henkilön tulkkauspalveluoikeuden toteuttamisessa. Tämän oikeuden toteuttamiseksi tulisi olla valitusmahdollisuus tilanteessa, jossa palvelun käyttäjä katsoo erityistarpeidensa vaativan tulkkauspalvelun järjestämisen yksilöllisellä tavalla eikä hankinnassa valitut palveluntuottajan ole hänen tarpeidensa näkökulmasta sopivia.

OA:n mielestä tällaisessa tilanteessa palvelun käyttäjällä tulisi olla mahdollisuus saada vaatimuksensa viime kädessä tuomioistuimen käsiteltäväksi, jolloin Kelan tulisi liittää antamaansa päätökseen vammaisten tulkkauspalvelulain mukainen muutoksenhakuohjaus niiltä osin kuin asia ei kuulu markkinaoikeuden toimivaltaan. OA totesi kuitenkin, että kysymys menettelytavasta ja valituskelpoisuudesta on tulkinnanvarainen ja kysymyk-

sen ratkaisee viime kädessä tuomioistuin. Edellä esitetty tulkinta turvaisi palvelun käyttäjän pääsyn tuomioistuimeen tilanteessa, jossa sosiaali- ja terveyspalvelujen julkisessa hankinnassa ei ole otettu huomioon asianomaisen palvelun käyttäjän yksilöllisiä erityistarpeita. Samaan lopputulokseen (eli pääsyyn tuomioistuimeen) päästäisiin myös niin, että palvelun käyttäjä tekisi erillisen vaatimuksen suorahankinnasta hänen yksilöllisten erityistarpeidensa perusteella, ja tähän vaatimukseen annettaisiin valituskelpoinen päätös (760/2018*).

Kolmessa ratkaisussaan 1108*, 4875 ja 5156/2018 OA katsoi, että Kelan olisi tullut tehdä kantelijan suorahankintavaatimukseen muutoksenhakukelpoinen päätös. Kantelijat olivat vaatineet tulkkauspalvelunsa järjestämistä suorahankintana tietyn palveluntuottajan tulkkien toimesta, koska heidän aiemmin käyttämänsä tulkit olivat jääneet hankinnan ulkopuolelle. OA piti ongelmallisena Kelan näkemystä siitä, että tulkkauspalvelun käyttäjän suorahankintaa koskevan vaatimuksen käsittely oli tosiasiallista hallintotoimintaa eikä siitä ollut tarvinnut antaa kantelijalle valituskelpoista päätöstä. OA:n näkemyksen mukaan Kela, ratkaistessaan tulkkauspalvelunkäyttäjän oikeuden suorahankintaan, arvioi ja tutkii täyttääkö käyttäjä suorahankinnan myöntämisen edellytykset hankintalain edellyttämällä tavalla.

Täten asiassa oli OA:n mielestä kysymys palvelun käyttäjän oikeutta sillä tavoin koskevasta asiasta, että päätös tulee voida saattaa riippumattoman lainkäyttöelimen ratkaistavaksi perustuslain 21 §:n edellyttämällä tavalla. Tämän oikeuden toteuttamiseksi tulisi olla valitusmahdollisuus tilanteessa, jossa palvelun käyttäjä katsoo erityistarpeidensa vaativan tulkkauspalvelun järjestämisen yksilöllisellä tavalla eikä hankinnassa valitut palveluntuottajat ole hänen tarpeidensa näkökulmasta sopivia. OA näkemyksen mukaan tulkkauspalvelun asiakkaan vaatimus palvelun järjestämiseksi suorahankinnalla on palvelun järjestämistapaa koskeva asia. Selvyyden vuoksi OA totesi myös, että kysymys valituskelpoisuudesta on eri asia kuin valituksen tosiasiallinen menestyminen.

OA piti ratkaisussaan 5156 ja 1108/2018* suorahankintapyyntöjen käsittelyaikaa pitkänä. Oikeusasiamiehen laillisuusvalvontakäytännössä on va-

kiintuneesti katsottu, että henkilökunnan vähyys ei voi olla sellainen erityinen syy, jolla voitaisiin perustella hakemuksen käsittelyn viivästyistä.

Tulkkauspalvelujen kilpailuttamiseen liittyi myös ratkaisu, jossa AOA:n sijainen yhtyi sosiaali- ja terveysministeriön näkemykseen siinä, että on tärkeää, että Kela pyrkii muiden alueiden tulkkiresursseja hyödyntäen järjestämään tulkkauspalvelua myös alueille, joille toivottua tulkkiresurssia ei ollut saatu hankittua. AOA:n sijainen piti järjestelmän joustavuuden näkökulmasta hyvänä, että Kelan selvityksessä oli korostettu sitä, että tietyissä tilanteissa tulkkihakua voidaan välitysohjeen mukaan laajentaa tulkkaustapahtumakunnan vieriselle hankinta-alueelle. Tulkkauspalvelun järjestäminen ja asiakkaan oikeus tulkkauspalveluun yksittäistapauksessa tulisi toteuttaa siten, että edistetään vammaisen henkilön mahdollisuutta toimia yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä kaikin mahdollisin tavoin (1342/2018).

Opiskelutulkkauksen järjestäminen viivästyi tulkkauspalvelun hankinnan jälkeen

OA kiinnitti Kelan huomiota siihen, että sen tulee ottaa huomioon palvelujen käyttäjien erityistarpeet sekä palvelujen jatkuvuuteen ja kattavuuteen liittyvät tekijät tulkkauspalvelun hankinnassa. Lisäksi hankintayksikön on määritettävä sopimuksen kesto ja muut ehdot siten, että sopimuksista ei muodostu kohtuuttomia tai epätarkoituksenmukaisia seurauksia palvelun käyttäjille. Kansaneläkelaitos ei ollut onnistunut järjestämään kantelijalle viittomakielistä tulkkaa opiskelutulkkaukseen uuden hankintakauden alettua vuoden 2018 alussa. OA katsoi, että Kelan olisi tullut varmistaa kantelijan palvelun jatkuminen viittomakielisen opiskelutulkkauksen järjestämisessä tapahtunutta paremmin. OA:n mielestä tarjouskilpailu ja sen lopputulos eivät ole sinällään pätevä peruste sille, että asiakkaalle ei järjestetä hänen tarvitsemaansa tulkkauspalvelua (1268/2018).

VARHAISKASVATUS JA OPETUS

Terapian järjestäminen varhaiskasvatuksessa

Tapauksessa 4536/2018* kyse oli varhaiskasvatuksessa järjestettävän yksilöterapian aikarajauksesta. AOA piti Raision kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman aikarajausta (terapiaa ei toiminta-ajalla kello 9–11) lähtökohtaisesti ongelmallisena, koska kategorisella aikarajauksella tosiasiasiasiassa ohjataan varhaiskasvatuksen toimintayksiköjä sivuuttamaan kunkin lapsen yksilöllisen tilanteen ja tarpeiden huomioiminen.

AOA:n näkemyksen mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida jokaisen lapsen tilannetta yksilöllisesti, hyvässä yhteistyössä lapsen vanhempien tai muiden huoltajien kanssa. Tarvittaessa päiväkotien tulee tarjota mahdollisuus yksilökohtaisiin joustoihin terapia- ja kuntoutusasioissa, jos lapsen etu sitä edellyttää, eikä terapiaa voida muutoin järjestää. Varhaiskasvatuksen järjestäjän eri toimintayksiköillä ja huoltajilla tulee myös olla tieto näistä joustomahdollisuuksista.

Erityisjärjestelyn toteuttaminen yliopistossa

OA arvioi koetilanteen erityisjärjestelyn (rauhallinen koetila) toteutumista yliopistossa. OA:n mukaan yhdenvertaisuuslain tarkoittamiin kohtuullisiin mukautuksiin liittyvä toimenpide on tarvittava, jos mahdollisuus esimerkiksi tenttien suorittamiseen ei tosiasiallisesti ole opiskelijan ulottuvilla muihin opiskelijoihin verrattuna vastaavalla tavalla ilman mukautusta. Olennaista oli, miten opiskelijalle voidaan hänen olosuhteisiinsa nähden turvata riittävä mahdollisuus tenttien suorittamiseen niin, että hän kykenee etenemään opinnoissaan ja suoriutumaan koulutuksesta.

Yhdenvertaisuuslain tarkoittamaa syrjintää on myös kohtuullisten mukautusten epäminen. Mukautuksia ei nyt ollut evätty, vaan kyse oli niiden toteutumisesta käytännössä. Mukautuksia tulisi testata etukäteen, koska järjestelyjen epäonnistumista itse koesuorituskin voi epäonnistua. Mikäli mukautukset eivät toimi käytännössä, tilanne on opiskelijan näkökulmasta sama kuin jos ne olisi evätty.

OA:n mukaan yliopiston käytäntö rauhallisesta koetilasta näytti olevan sama kaikille tällaista

erityisjärjestelyä tarvitseville. OA korosti kohtuullisten mukautusten tapauskohtaisuutta ja sitä, että niiden tulee vastata kulloisessakin tilanteessa vammaisen ihmisen tarpeisiin. Siten järjestely ei välttämättä ole tai voi olla sama kaikille. Kohtuulliset mukautukset on erotettava yleis- ja pysyväisluonteisista esteettömyystoimenpiteistä. Yliopisto toikin esiin, että epäkohtiin olisi voitu puuttua, jos kantelija olisi niistä ilmoittanut kokeen valvojalle. Kantelija ei kertomansa mukaan kuitenkaan ollut voinut akuutissa koetilanteessa kyseenalaistaa järjestelyitä. Yliopisto oli jälkikäteen pyrkinyt selvittämään asiaa, mutta kantelija ei ollut käyttänyt tilaisuutta hyväkseen.

OA:lla ei ollut perusteita katsoa, että yliopisto olisi menetellyt lainvastaisesti tai jättänyt täyttämättä velvollisuutensa. Hän kiinnitti kuitenkin yliopiston huomiota esittämiinsä näkökohtiin ja siihen, mitä kantelija oli pitänyt riittävänä ratkaisuna asiaan. OA esitti yliopiston harkittavaksi, että se ottaisi yhteyttä kantelijaan tilanteen ratkaisemiseksi, ja pyysi sitä ilmoittamaan mahdollisista toimenpiteistään (2719/2018*).

Yliopisto ilmoitti, että tiedekunnan yleisten tenttien järjestelyihin oli kiinnitetty huomiota siten, että opintosihteeri on paikalla salissa tentin alkaessa ja huolehtii yhdessä tentinvalvojien kanssa muun muassa siitä, että tentti käynnistyy sujuvasti ja mahdolliset erityisjärjestelyt on otettu huomioon. Tiedekuntaan oli myös hankittu uudet helposti siirreltävät kannettavat tenttikoneet. Lisäksi yliopistotasolla oli otettu käyttöön erityisenttitala, joka on tarkoitettu opiskelijoille, joilla on erityisjärjestelysuositus erillistilan käytöstä tenttitilanteissa.

TERVEYDENHUOLTO

YK:n vammaisyleissopimuksen 25 artiklan mukaan vammaisilla henkilöillä on oikeus parhaaseen mahdolliseen terveyden tasoon ilman syrjintää vammaisuuden perusteella. Sopijapuolet ovat sitoutuneet järjestämään vammaisille henkilöille samanlaajuiset, -laatuiset ja -tasoiset terveydenhuoltopalvelut kuin muille ihmisille.

Tapauksessa 2680/2018* kyse oli Tampereen kaupungin kriteereistä peruukin luovuttamisesta lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineenä. AOA:n

sijaisen mukaan kriteereiksi tuli täydentää yksilöllisen tarpeen mukaiset tekijät, kuten lääketieteellinen syy. AOA:n sijainen saattoi käsityksensä kaupungin tietoon. Lisäksi hän esitti, että kaupunki olisi sopivaksi katsomallaan tavalla yhteydessä kantelijaan apuvälinetarpeen mahdolliseksi uudelleen arvioimiseksi.

Tampereen kaupunki ilmoitti ottaneensa huomioon AOA:n sijaisen ratkaisun ja ryhtyneensä sen johdosta toimenpiteisiin. Kantelijalle oli myönnetty maksusitoumus mittatilausperuukkiin ja mittatilausperuukin myöntämiskriteereissä huomioidaan jatkossa pään poikkeavan koon lisäksi mahdolliset iho-oireet tai muut lääketieteelliset syyt.

AOA antoi HUS:n Apuvälinekeskukselle huomautuksen vastaisen varalle lainvastaisesta menettelystä, koska hoidon saatavuus ei ollut lain edellyttämällä tasolla HUS:n Apuvälinekeskuksessa. AOA piti ongelmallisena myös sitä, että lapsipotilaat olivat keskenään hyvin eriarvoisessa asemassa sen perusteella, mistä heitä koskeva lähete tuli Apuvälinekeskukseen. Myös aikuisten apuvälineiden osalta näytti olevan viiveitä, ja esimerkiksi ei-kii-reellisten jonoa ei ollut pystytty ajankohtaisesti purkamaan (5646/2018*). Verkkosivuilla on julkaistu myös seuraavat HUS Apuvälinekeskuksen lainvastaista menettelyä koskevat ratkaisut: 5093*, 5617* ja 6202/2018*.

AOA:n sijainen korosti, että yksilöllisillä ja toimivilla apuvälineratkaistuilla sekä toimivilla muilla palveluilla on suuri merkitys vammaisen henkilön toimintakyvylle ja yhdenvertaiselle osallistumiselle. Jos potilaan tilanne muuttuu ja aikaisemmat apuvälineet eivät sovellu enää käytettäväksi, apuvälineiden tarve tulee arvioida uudelleen. Potilasta tulee tarvittaessa myös ohjata itse käyttämään muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita (1607/2018*).

Tapauksessa 6173/2018* kyse oli kehitysvammaisen potilaan anestesiahammashoitoon pääsyn viivästyttämisestä. Potilaan hoidon tarvetta ei ollut voitu potilaan suun rajoittuneen avauksen ja puutteellisen yhteistyökyvyn vuoksi arvioida poliklinikkakäynnillä. AOA katsoi, että Tampereen yliopistollisen sairaalan (TAYS) suu- ja leukasairauksien poliklinikan hammaslääkäreiden olisi tullut harkita potilaan anestesiahammashoitoon pääsyn aikaistamista viimeistään silloin, kun potilaan äiti

oli ottanut poliklinikalle yhteyttä potilaan hammassärkyyn vuoksi. Särky oli näkynyt potilaan tuskaisesta ilmeestä ja valittavasta ääntelystä; hänen hammassärkyään oli myös lääkitty särkylääkkein. Hammaslääkäreiden olisi tullut ottaa huomioon tämä muutos potilaan sairauden kulussa.

Vaikka potilas pääsi hoitoon erikoissairaanhoidon hoitotakuun puitteissa, AOA katsoi, että potilaan anestesiahammashoito olisi tullut järjestää tapahtunutta aikaisemmin, kun otettiin huomioon potilaan suun terveyden kokonaistilanne ja hoidon tarpeen arvioinnin kesto sekä hänelle tullut kipu ja kärsimys hänen odottaessaan hoitoon pääsyä. Potilas ei AOA:n mielestä päässyt hoitoon kohtuullisessa ajassa. AOA saattoi käsityksensä menettelyn virheellisyydestä suu- ja leukasairauksien ylihampaslääkärin ja erikoistuvan hammaslääkärin tietoon.

Tapauksessa 5160/2018 AOA suositti, että psykiatriassa sairaalassa ryhdytään tarkemmin seuraamaan potilaiden ja tutkittavien ulkoilun toteutumista. AOA piti toistuvasti 12–30 minuutin pituisia ulkoilu-aikaa selvästi liian lyhyenä. AOA korosti ulkoilun järjestämisen tärkeyttä ja totesi, että ulkoilun rajoittamista voi vain poikkeuksellisesti perustella henkilökunnan puutteella tai osaston muiden potilaiden hoidolla.

AOA piti puutteena sitä, että tahdosta riippumattomaan hoitoon määrättyjen potilaiden mahdollisuus hankkia elintarvikkeita ja muuta henkilökohtaiseen käyttöön sopivaa tavaraa sairaalahoiton aikana ei perustu lakiin, kuten rikosseuraamusalalla (3952/2018*).